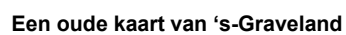

GESCHIEDENIS VAN DE GEREFORMEERDE KERK TE 'S-GRAVELAND

1839 – 2010

Voorwoord.

Indien u geïnteresseerd bent in de landelijke en regionale geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN), dan kunt terecht op de website Gereformeerdekerken.info.

Eind december 2023 werd hier, onder de noemer Uit de Historie, een drieluik gepubliceerd met als titel 'De Gereformeerde Kerk te 's-Graveland'. Voor deze publicatie is materiaal gebruikt van onze eigen website, aangevuld met informatie uit een aantal andere bronnen.

Hoewel onze gemeenteleden terecht kunnen op genoemde website, lijkt het zinvol onze geschiedenis, die begint op 1 juni 1839, ook in deze (iets aangepaste) vorm beschikbaar te stellen. Het overzicht besluit met de oprichting van de Protestantse Gemeente 'De Graankorrel' op 7 februari 2010.

De kerkenraad van de Protestantse Gemeente 'De Graankorrel'

Inleiding.

De Gereformeerde Kerk in het Noord-Hollandse 's-Graveland (tussen Bussum en Hilversum), ontstond op 1 juni 1839 als Christelijke Afscheidene Gemeente, behorende tot de in 1834 in Ulrum onder leiding van ds. H. de Cock (1801-1842) ontstane Christelijke Afscheidene Kerk in Nederland.

In 1869 voegde de gemeente zich bij de Christelijke Gereformeerde Kerk, ontstaan door het landelijk samengaan van de Christelijke Afscheidene Kerk en de Gereformeerde Kerk onder 't Kruis. De Gereformeerde Kerk onder 't Kruis was rond 1840 ontstaan als afsplitsing van de Christelijke Afscheidene Kerk, vanwege allerlei verschillen van mening. Maar in 1869 besloten beide kerken weer samen te gaan, nu dus onder de naam Christelijke Gereformeerde Kerk. De gemeente van 's-Graveland heette sindsdien dus Christelijke Gereformeerde Gemeente te 's-Graveland.

Op 17 juni 1892 vond de landelijke 'Vereniging' plaats van de Christelijke Gereformeerde Kerk en de Nederduitse Gereformeerde Kerken. Laatstgenoemde kerken ontstonden in 1886 en daarna door de tweede orthodoxe uittocht uit de hervormde kerk, die we de Doleantie zijn gaan noemen, onder leiding van dr. A. Kuiper (1837-1920).

De Afscheidingstijd.

Rond 1840 telde het dorp 's-Graveland ongeveer 1.200 inwoners die verdeeld over 254 huisgezinnen in 145 huizen woonden. De hervormde gemeente in het dorp telde ongeveer 860 leden en in die tijd waren er rond de 55 Afscheidenen. Het dorp stond bekend om zijn vele 'buitenplaatsen' die door rijke families – meest uit Amsterdam – bewoond werden. Veel inwoners werkten in 'kleerenbleekerijen' of op de buitenplaatsen. Die plm. 55 Afscheidenen bleven in ieder geval tot 1892 een betrekkelijk kleine groep; ze groeide langzamerhand naar ongeveer tachtig leden in 1871.

Een doop afgezegd (1834).

Een van de hervormde gemeenteleden die in 's-Graveland bezwaren had tegen de gang van zaken in de plaatselijke hervormde gemeente (met als predikant ds. D. Bruins, die daar van 1817 tot 1855 stond), was Frederik Reijmerink jr. Al enige tijd kwam hij niet meer in de hervormde kerk aan het Noordereinde, en zelfs had hij zijn gehuurde plaats in de kerk opgezegd. Op 15 augustus 1834 was hij desondanks op bezoek geweest bij de predikant en had hem gevraagd zijn kind te dopen. Daartegen had de predikant geen bezwaar (de doop zou op zondag 17 augustus plaatsvinden), maar hij had hem wel op de vingers getikt over zijn afwezigheid in de kerk en het opzeggen van de betaalde zitplaats. Kennelijk zette dat Frederik Reijmerink extra aan het denken, want op doopzondag 17 augustus schreef hij de predikant *'bij nadere overweging besloten te hebben mijn kind van dezen middag den doop niet te laten bedienen'*.

De predikant nodigde Reijmerink schriftelijk uit bij hem op bezoek te komen om de zaak te bespreken, maar deze reageerde daar niet op, zodat de predikant z'n zoon naar de woning van Reijmerink stuurde met het verzoek naar de pastorie te komen. Frederik Reijmerink antwoordde dat de predikant wist waar hij woonde en dat hij *'tot mij kan komen als hij mij wil spreken'*. Toen bleef het verder stil.

De eerste Afgescheidenen (1835).

Op 10 juli 1835 ontving de hervormde kerkenraad van 's-Graveland een brief van Filippus Hermanus Reijmerink, Jacob Reijmerink, Fred. K. Reijmerink jr. en Geesje Smink. In dat schrijven deelden zij mee *“dat wij ons vrijwillig afscheiden van het sedert 1816 bestaande Hervormde Kerkgenootschap en ons vereenigen met alle ware Gereformeerden, waar de Heere die ook geliefd te vergaderen”*. Verder verzochten ze hun namen uit het doop- en lidmatenboek *‘uit te schrappen’*.

De eerste ondertekenaar – zo constateerde men – woonde *‘sedert jaren’* in Oud-Loosdrecht – en fungeerde daar als ouderling van de Afgescheiden Gemeente aldaar – hoewel hij in 's-Graveland nooit zijn attestatie had opgevraagd. De laatste twee ondertekenaars waren de ouders van het kind dat niet door ds. Bruins gedoopt werd. De zaak werd aan de classis voorgelegd, die oordeelde dat verder geen aandacht aan de zaak besteed moest worden. In 1836 volgde nog een zestal gemeenteleden die zich afscheidten van de hervormde kerk, en in 1839 ontving de kerkenraad brieven waarin in totaal drieëndertig gemeenteleden zich bij de Afgescheidenen voegden.

Een vergeefs verzoekschrift aan de koning (1836).

Eind 1836 werd door de eerste Afgescheiden Gemeenten in de provincie Utrecht (en omgeving) een rekest aan koning Willem I gestuurd met het verzoek te worden erkend als Christelijke Afgescheidene Gemeente. Ook werd de koning gevraagd *‘de vervolgingen ter zake van godsdienstoefeningen te doen ophouden en aan de betreffende Openbare Magten in het Rijk te gelasten de godsdienstoefeningen te beschermen in plaats van te verstoren’*. Er waren – behalve een groot aantal ondertekenaars uit omringende dorpen – ook elf ondertekenaars uit 's-Graveland: vijf van hen behoorden tot de familie Reijmerink. De regering wees het verzoek af.

Een verstoorde dienst (1838).

Ds. H.P. Scholte (1805-1868)

Het kleine groepje Afgescheidenen in 's-Graveland onderhield contacten met de in 1834 afgezette hervormde predikant ds. H.P. Scholte te Utrecht. Deze predikant – een van de eerste Afgescheiden predikanten in ons land – reisde regelmatig de omgeving door om diensten van Afgescheidenen te leiden en gemeenten te institueren.

Zo kwam hij op 17 juni 1838 ook in 's-Graveland. *‘Kleerebleeker’* Jacob Reijmerink had zijn woning in het zuiden van het dorp voor Afgescheiden godsdienstoefeningen ter beschikking gesteld. Ds. Scholte ging daar in twee diensten voor en doopte bovendien vier kinderen. In de ochtenddienst ging de preek over Zacharias 9 vers 11 en 12 (*“U ook aangaande, o Sion, door het*

bloed uws verbonds heb Ik uw gebondenen uit den kuil waar geen water in is, uitgelaten. Keert gijlieden weder tot de sterkte, gij gebondenen die daar hoopt; ook heden verkondig Ik, dat Ik u dubbel zal wedergeven“); in de middag behandelde hij Zondag 24 van de Heidelbergse Catechismus.

Ook de burgemeester, H.P. Schimmel (1781-1843), had gehoord dat in de woning van Reijmerink ‘een groot aantal Afgescheidenen’ bijeen zou komen, en daarom ging hij er om half twaalf in de ochtend heen. En inderdaad ontwaarde hij *‘in het agterhuis of de wasscherij’* zo’n tachtig toehoorders en de predikant, die achter een lessenaar stond te preken. Op de vraag van de burgemeester wat de namen van al deze mensen waren en waar ze vandaan kwamen, schreef ds. Scholte de namen en woonplaatsen van 77 aanwezige personen op. Ze bleken afkomstig uit Oud-Loosdrecht, ’s-Graveland, Breukelen en Loenen; uit Hilversum kwamen maar liefst 29 van de toehoorders. Zelfs vanuit Amsterdam, Baambrugge, Utrecht en Veenendaal waren ze gekomen om naar ds. Scholte te luisteren. Nadat het schrijfwerk achter de rug was verzocht de burgemeester de verzamelde toehoorders zich te verwijderen, waarop ds. Scholte antwoordde dat de dienst juist was afgelopen. Over een eventuele rechtszaak zijn geen gegevens bekend.

“Christelijke Afgescheidene Gemeente te ’s-Graveland” (1839).

Het aantal Afgescheidenen in ’s-Graveland was nu zozeer gegroeid dat de ‘s-Gravelanders in de kerkenraad van de Christelijke Afgescheidene Gemeente te Loosdrecht de wens uitspraken graag een eigen gemeente te willen hebben. De kerkenraad ging akkoord en afgesproken werd dat ds. Scholte de instituering zou verrichten.

De predikant spoedde zich dus op 1 juni 1839 naar ‘s-Graveland. *“Zoo zijn de lidmaten, na voorafgaand vasten en bidden, onder opzien tot den Heere, overgegaan tot het verkiezen van Ouderlingen en Diakenen”*. Met meerderheid van stemmen werden Jacob Reijmerink en Gijsbert Smallenburg tot ouderling gekozen en Frederik Reijmerink en Coenraad van Dijk als diaken. *“Na eene langdurige beproeving [ondervraging] zijn de genoemde broeders in hunnen bedieningen bevestigd geworden op den 1sten juni 1839 door den WelEerw. Ds. H.P. Scholte”*. In deze dienst doopte hij ook kinderen van de gemeente.

Overheidserkenning (1840).

Nadat de Afgescheidenen van ’s-Graveland (in combinatie met die van Loosdrecht c.a.) in 1836 en 1837 hun eerste verzoekschriften aan de koning hadden gestuurd met de vraag erkend te worden als Christelijke Afgescheidene Gemeente, en daarop negatief bescheid hadden gekregen, probeerde men het in oktober 1839 opnieuw. In februari 1840 werd de overheidserkenning echter opnieuw geweigerd. De regering achtte de gemeente te arm om de eigen behoeftigen diaconaal te kunnen verzorgen, en ook was het maar de vraag of die weinige Afgescheidenen de eredienst konden bekostigen (oneerbiedig gezegd: de kerk draaiende konden houden). Koning Willem I stond afwijzend tegenover de Afgescheidenen. In oktober 1840 kwam zijn zoon Willem II echter aan de regering, die afstand nam van de afwijzende houding van zijn vader.

Ds. Scholte had eerder, in juli 1839, een aantal gemeenten in Zuid-Holland, Utrecht en ‘Beneden-Gelderland’ gevraagd of ze hem nog als predikant wilden. Uiteindelijk besloot hij de gemeenten van Utrecht en ’s-Graveland als predikant *‘beurtelings te verzorgen’*, al was de predikant vermoedelijk meer in Utrecht dan in ’s-Graveland, want in september 1839 vroeg de kerkenraad hem *‘of hij de Woorden des Levens nog eens [in ‘s-Graveland] zal komen verkondigen na UEd. laatsten belofte’*.

Hoe dan ook, bij de opstelling van het rekest, dat ’s-Graveland in april 1840 aan de koning opzond, stond ds. Scholte hen terzijde. De predikant stuurde een uitvoerig schrijven met vier bijlagen aan de burgemeester, die het verzoekschrift eerst moest beoordelen om het daarna aan de

koning door te sturen. De burgemeester (nog steeds de al eerder genoemde H.P. Schimmel) verklaarde dat de Afgescheidenen in zijn gemeente ‘*van een zedelijk en onbesproken gedrag zijn*’. Ds. Scholte liet zijn secretaris Isaäk Overkamp in het rekest meedelen dat de Afgescheidenen in ’s-Graveland tot dezelfde godsdienstige gezindheid behoorden als die te Utrecht. De Utrechtse gemeente was door de overheid al eerder erkend op grond van een door ds. Scholte zelf opgestelde kerkorde, de ‘Utrechtse Kerkorde’ genoemd. Als een gemeente de aloude gereformeerde Dordtse Kerkorde meestuurde, kon men de overheidserkenning wel op de buik schrijven.

Mevrouw J.J. Zeelt (1780-1864)

Ds. Scholte meldde in het verzoekschrift verder dat de Afgescheidenen van ’s-Graveland “*zich hebben aangeschaft tot eene pastorie de nevens het kerkgebouw gelegene rentegevende hofstede Groenlust*”, eigendom van mevrouw J.J. Zeelt (1780-1864) te Baambrugge. Ds. Scholte schreef verder dat hij zich gewillig belast had ‘*met het herders- en leeraarswerk*’, totdat ze zelf een predikant kregen. Ook hoopte hij dat de vervolgingen van de overheid tegen de Afgescheidenen geheel zouden ophouden en dat ‘*de Godsdienst niet vermengd worde met Burgerlijke aangelegenheden*’.

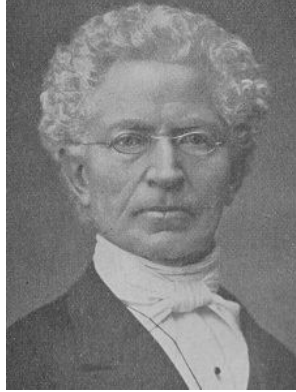
Het verzoekschrift gaf blijk van een zeer diepgaande studie die de predikant gemaakt had van de staatsrechtelijke zaken die bij de erkenning van de gemeenten een rol speelden. Zo merkte hij op dat er geen wettelijke regel bestond die betrekking had op het benodigde aantal leden alvorens een gemeente door de overheid erkend kon worden. De ‘*wettige 50 zielen*’ die in dat opzicht vaak genoemd werden had geen betrekking op het verkrijgen van overheidserkenning, maar op het beroepen van een predikant. zo betoogde hij aan de hand van vele praktijkvoorbeelden van hervormde gemeenten. Bovendien werden Afgescheiden Gemeenten niet door de overheid betaald, in tegenstelling tot de toelagen die hervormde gemeenten wél van het Rijk tegemoet konden zien. Ook legde ds. Scholte er de nadruk op ‘dat wij onder ons geene enkele arme hebben en behoeven nog niemand te onderhouden. Wij behooren meest allen tot den gezeten burgerstand, die behoorlijk bijdragen in de landsbelastingen’. Daarmee ging ds. Scholte dus in op de redenen die er in 1840 toe leidden om erkenning te weigeren.

Vierentwintig mannelijke en vrouwelijke belijdende gemeenteleden ondertekenden het rekest. De gemeente werd bij koninklijk besluit van 19 november 1840 door koning Willem II erkend, mede op grond van de ‘Utrechtse Kerkorde’ van ds. Scholte.

Protest ingediend bij de koning (1841).

Op 18 juni 1841 stuurde de kerkenraad van ’s-Gravelands Christelijke Afgescheidene Gemeente een protestbrief naar koning Willem II. Dat had te maken met de onenigheid die in Afgescheiden kring ontstaan was over de vraag of men als Afgescheiden Gemeente eigenlijk wel

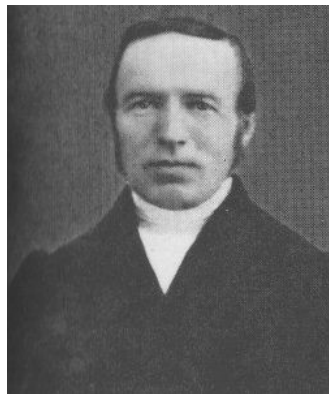
overheidserkenning mocht aanvragen. Kreeg men die, dan mocht men de benaming ‘gereformeerd’ als kerkelijke gemeente niet meer bezigen. Sommige Afgescheiden Gemeenten waren het er mee oneens dat allerlei Afgescheiden Gemeenten met behulp van de Utrechtse Kerkorde overheidserkenning aanvroegen. Zij wilden trouw blijven aan de Dordtse Kerkorde, die immers eeuwen lang als leidraad voor de kerkregering gegolden had.

Ds. A. Brummelkamp (1811-1888)

De reden van de protestbrief was, dat vier Afgescheiden predikanten zich in december 1840 in opdracht van de ‘Synode van de Afgescheiden Gereformeerde Gemeenten in Nederland’ tot de koning gewend hadden met het verzoek zich ‘Afgescheidene Gereformeerde Gemeenten’ te mogen noemen met als leidraad voor de kerkregering de Dordtse Kerkorde. Het waren ds. A. Brummelkamp (1811-1888) van Schiedam, ds. H. de Cock (1801-1842) te Groningen, ds. S. van Velzen (1809-1896) van Amsterdam en ds. P.M. Dijksterhuis (1814-1882) van Middelstum en ’t Zandt. Deze vier predikanten, zo schreef de kerkenraad van ’s-Graveland, *‘hadden zich voorgedaan als vertegenwoordigende alle de Afgescheidene Gemeenten, ook die der provincie Noord-Holland’*. En daartegen wilde de kerkenraad protesteren, want die vier predikanten deden dat niet namens de gemeente van ’s-Graveland!

Kennelijk was de kerkenraad bang dat hem de overheidserkenning zou worden ontnomen (de gemeente van ’s-Graveland had immers de Utrechtse Kerkorde van ds. Scholte ondertekend). Namens de kerkenraad schreven ‘president’ ds. Scholte en ouderling-secretaris J. Reijmerink namelijk: *“Tevens verzoekt de kerkeraad dat U.M. (...) de gemeente van ’s-Graveland blijve beschouwen en erkennen onder den naam van Christelijke Afgescheidene Gemeente, verbonden in de regeling der kerkelijke zaken aan het [Utrechtse] reglement, waarmee de gemeente (...) erkend is geworden”*.

Ds. P.M. Dijksterhuis (1814-1882) was een van de predikanten op wie de kerkenraad van ’s-Graveland kritiek had. Maar veel later, in 1880, zou hij de eerste predikant van de kerk van ’s-Graveland worden...

Buiten het kerkverband... (1841-1847).

Door het verwerpen van het synodebesluit stelde de gemeente van 's-Graveland zich dus buiten het kerkverband van de Christelijke Afgescheidene Kerk. Ds. Scholte was door de synode eind 1840 geschorst en de kerkenraad had zich telkens achter hem gesteld, *'zodat de 's-Gravelandse gemeente van 1841 tot 1847 nagenoeg alleen stond'*. Op 6 mei 1847 werd de gemeente van 's-Graveland weer opgenomen in de Christelijke Afgescheidene Kerk, omdat de kerkenraad zich ondertussen min of meer van ds. Scholte had losgemaakt. Dat kon ook gemakkelijk, want ds. Scholte was dat jaar met achthonderd volgelingen naar Amerika geëmigreerd, waar hij in de staat Iowa de stad Pella stichtte en daar als predikant zijn werk voortzette, ver van 's-Graveland...

Nóg een scheurinkje (1848).

Ds. S.M. Flesch (1812-1862)

Het bleef echter nog wat onrustig in 's-Graveland. Want plotseling dook ds. S.M. Flesch in 's-Graveland op. Hij was in Meppel van 1845 tot 1846 oefenaar bij de Christelijke Afgescheidene Gemeente geweest, ging vandaar naar Elburg en nog in hetzelfde jaar (1846) vertrok hij naar Amersfoort. Daar kreeg hij al gauw grote problemen met de kerkenraad. In de pastorie kon hij niet blijven wonen (door het vocht bedierven zijn boeken, die voor hem van groot belang waren) en hij kreeg voor zijn gezin te weinig betaald. Daarom wilde hij van de gemeente losgemaakt worden, maar de classis ging daarmee niet akkoord. Toch verkaste hij, naar... 's-Graveland! Hij kreeg daar namelijk een woning op het landgoed van de binnen en buiten de Afgescheiden kringen bekende en welgestelde (hierboven al genoemde) mevrouw J.J. Zeelt te Baambrugge, waar hij huispredikant werd. Ook preekte hij op andere plaatsen, ook al was hij als dienaar des Woords geschorst.

Daarover ontstond in 's-Graveland onenigheid. Kon dat allemaal zomaar? Ouderling G. Smallenburg vond van wel en kreeg daarom onenigheid met de rest van de kerkenraad. Gelukkig duurde de wrijving niet lang en kwam br. Smallenburg *'met schuldbelijdenis'* terug in de gemeente; hij overleed in 1851 *'in den ouderdom van 71 jaren in den Heere ontslapen'*. Behalve hij was in die tijd ook Jacob Reijmerink ouderling, en waren Frederik Reijmerink en C. van Dijk de diakenen.

De kleine ongeveer tachtig leden tellende gemeente vond het tijd worden een predikant te beroepen en probeerde dat in 1850 ook daadwerkelijk te realiseren. Maar het lukte niet; pas in 1880 zou de eerste predikant op de preekstoel staan.

Een kerkje (1839 en daarna).

De kerkdiensten van het groepje Afgescheidenen van 's-Graveland werden aanvankelijk naar verluidt onder meer gehouden in een boot in de 's-Gravelandsevaart.

Maar zeker weten we – het wordt vermeld in het rekest dat in 1839 aan de koning gestuurd werd – dat men dat jaar al een stenen schuur huurde van ‘*de weldoenster van Israëls verdrevenen*’, mevrouw J.J. Zeelt (1780-1864) uit Baambrugge. Het gebouwtje stond op haar Hofstede in 's-Graveland, Groenlust genaamd. Mevrouw Zeelt was een vermogende dame die met haar financiële bijdragen een aantal Afgescheiden Gemeenten ondersteunde en uit de nood redde.

Zo heeft het kerkje van 's-Graveland er lange tijd uitgezien.

Een op 6 april 1860 gedateerd testament, eigenhandig door mevrouw Zeelt geschreven (ze voelde haar einde kennelijk naderen), vermeldt de bepaling dat haar ‘*dienstmaagd en huisgenote*’ Johanna Margaretha Geelkerken, woonachtig in de Korte Nieuwstraat te Utrecht – tante van de in 1926 afgezette ds. J.G. Geelkerken (1879-1960) – van mevrouw Zeelt erfde ‘*mijne Hofstede te 's-Graveland genaamd Groenlust met derzelver betimmeringen en landen te 's-Graveland en Kortenhoef, zoo als hetzelve door mij thans verhuurd is*’.

De gemeente telde volgens de kerkelijke jaarboekjes in die jaren ongeveer tachtig leden.

In 1898 besloot de kerkenraad van de Gereformeerde Kerk te 's-Graveland het kerkje voor een bedrag van fl. 600 van mevr. Geelkerken te kopen. De kerkenraad bestond in dat jaar uit de ouderlingen Nicolaas Bijdemast, bleker Frederik Reijmerink en Hermanus Wolzak (zonder beroep), en de diakenen bleker Bruin Grootendorst en Lambertus Reijmerink, zonder beroep.

Christelijke Gereformeerde Gemeente te 's-Graveland (1869).

In 1869 vond de landelijke kerkenfusie plaats van de Christelijke Afgescheidene Kerk (waartoe ook de gemeente van 's-Graveland behoorde) en de Gereformeerde Kerk onder 't Kruis, een klein kerkgenootschap dat zich rond 1840 van de Afgescheiden kerk had afgesplitst vanwege allerlei meningsverschillen. Voornamelijk in de jaren '60 van de negentiende eeuw zochten beide kerken toenadering tot elkaar en men kwam halverwege 1869 zelfs tot hereniging (uitgezonderd een paar van de 'Kruisgemeenten'). Afgesproken werd dat men in het vervolg de naam Christelijke Gereformeerde Kerk zou dragen. In 's-Graveland heette de gemeente sindsdien dus Christelijke Gereformeerde Gemeente te 's-Graveland. Het aantal leden lag nog steeds rond de tachtig.

Ds. P.M. Dijksterhuis (van 1880 tot 1882).

Ds. P.M. Dijksterhuis (1814-1882).

Het duurde meer dan veertig jaar voordat de kerk van 's-Graveland een eigen predikant kreeg! Zeker, in de diensten in de kerkshuur (voorheen) van mevr. Zeelt zullen ongetwijfeld zo nu en dan oefenaars en predikanten zijn voorgegaan, maar een eigen predikant deed pas op 31 oktober 1880 intrede. Het was ds. P.M. Dijksterhuis (1814-1882) uit het Groningse Uithuizermeeden. Zijn verblijf in 's-Graveland was slechts kort; op 29 augustus 1882 overleed hij plotseling. Over zijn arbeid in 's-Graveland is verder weinig bekend.

Ter herinnering: ds. Dijksterhuis was veertig jaar eerder, in 1840, een van de vier afgevaardigden van de Christelijke Afgescheidene Kerk die in december dat jaar op audiëntie gingen bij koning Willem II, om hem bij het aanvaarden van de regering hulde te brengen, maar ook om hem te vragen om vrijheid van godsdienstoefening, en vrijheid en rijkssubsidiëring voor het christelijk onderwijs. Tegen het vragen om vrijheid van godsdienstoefening maakte de kerkenraad van de Afgescheiden Gemeente van 's-Graveland destijds ernstig bezwaar, zoals we eerder al meldden. Kennelijk was het later helemaal goed gekomen, want de kerkenraad was diep bedroefd toen ds. Dijksterhuis, na bijna twee jaar zijn ambt in 's-Graveland te hebben vervuld, overleed.

Ds. J. Balhuizen (van 1884 tot 1891).

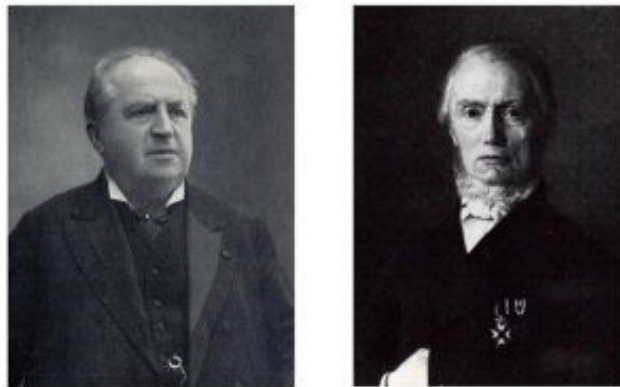
Het duurde twee jaar tot de opvolger van ds. Dijksterhuis gevonden werd. Het was ds. J. Balhuizen (1823-1893) uit Ezinge, waar hij dertig jaar als predikant werkzaam was geweest. Maar de kerkenraad vroeg via de classis aan de Particuliere Synode Groningen hem '*los te maken*' van de kerk van Ezinge. De reden daarvan was – zo melden de Acta van de Groninger particuliere synode – dat de predikant schulden maakte. Daardoor ontstonden in die gemeente vele moeilijkheden. "*De gemeente [te Ezinge] heeft reeds fl. 800 voor hem betaald. Over deze*

zaak werd breedvoerig gehandeld. Besloten wordt: Hij zal in het openbaar [tijdens de kerkdienst dus] schuldbelijdenis doen en fl. 500 wachtgeld genieten”, aldus besloot de Particuliere Synode Groningen.”

Zo kwam ds. Balhuizen in 's-Graveland terecht, waarheen hij verhuisde (zonder overigens beroepen te zijn en hij werd er ook niet in het ambt bevestigd). Hij deed in de jaren 1884 tot 1891 echter wel predikantswerk in 's-Graveland. Zijn prediking was *‘fris en gezond’*. Men heeft in 's-Graveland tot 1891 van zijn werkkraft gebruik kunnen maken, toen de classis Groningen hem per 6 augustus dat jaar emeritaat verleende *‘wegens voortdurende zwakheid des lichaams’*. Hij overleed twee jaar later.

De Gereformeerde Kerk te 's-Graveland (1892).

Ook in 1892 vond een landelijke kerkenfusie plaats. Ditmaal van de Christelijke Gereformeerde Kerk en de Nederduitsche Gereformeerde Kerken (doleerende), respectievelijk afkomstig uit Afscheiding en Doleantie. Vóór de fusie namen leidslieden van beide kerken elkaar regelmatig de maat in strijdschriften en kerkelijke bladen, maar uiteindelijk kon men het eens worden over het samengaan als ‘De Gereformeerde Kerken in Nederland’. Op 17 juni 1892 werd de eenheid tussen beide kerken in de Amsterdamse Keizersgrachtkerk geproclameerd: de voormannen van beide kerken, de hoogbejaarde ds. S. van Velzen (1809-1896) namens de Christelijke Gereformeerde Kerk en dr. A. Kuyper (1837-1920) namens de Nederduitsche Gereformeerde Kerken, reikten elkaar de broederhand. Ook de gemeente van 's-Graveland sloot zich erbij aan en heette sindsdien dus De Gereformeerde Kerk te 's-Graveland.

Dr. A. Kuyper (1837-1920) en ds. S. van Velzen (1809-1896).

(Enkele *Christelijke Gereformeerde Gemeenten* wilden echter niet met de ‘Vereniging’ tussen Afscheidenen en Dolerenden meegaan en wilden *‘blijven wat wij waren, namelijk Christelijk Gereformeerd’*. Zo ontstond de (‘voortgezette’) Christelijke Gereformeerde Kerk.)

Oefenaar N. Bijdemast (van 1894-1903).

Oefenaar N. Bijdemast (1866-1939) – hij heette eigenlijk *‘Klaas, zich noemende Nicolaas’* – werd in juni 1866 *‘in het lommerrijke 's-Graveland geboren. (...) Een voortdurende koorts ondermijnde [als kind] zijn toch al teere gezondheid: mager en bleek bleef hij ondanks alle verzorging’*. Ook later bleef zijn gezondheid zwak. Maar *‘zijn prediking vond hartelijke instemming en ook werd op verschillende plaatsen de jeugd met vrucht onderwezen’*.

Omdat hij kennelijk tegen de ‘Vereniging’ van Afscheidenen en Dolerenden gekant was, sloot hij zich in 1892 *‘zonder de minste ruggespraak’* aan bij de hierboven al genoemde ‘voortgezette’ Christelijke Gereformeerde Kerk, een heel ander kerkgenootschap dan De Gereformeerde Kerken in Nederland, waar hij dus kennelijk niet bij hoorde.

Oefenaar N. Bijdemast (1866-1939).

De vraag is of hij er telkens over had gezwezen of dat hij de kerkenraad van 's-Graveland ervan op de hoogte had gesteld. Vermoedelijk niet, anders zouden ze hem waarschijnlijk niet hebben aangesteld.

Hoe dan ook, hij verhuisde naar zijn geboorteplaats 's-Graveland en vanaf 1894 werkte hij daar in de Gereformeerde Kerk, en niet zomaar een paar jaar, maar zelfs tot 1903. Toen vertrok hij naar de Gereformeerde Kerk te Maarssen, waar hij met een deel van die gemeente in april 1908 alsnog overging naar door hem aangehangen 'Christelijke Gereformeerde Kerk', maar nu openlijk.

Ds. O.J. Geerling (van 1903 tot 1911).

Vrij vlot na het vertrek van oefenaar Bijdemast deed op 6 december 1903 ds. O.J. Geerling (1856-1926) uit Brouwershaven intrede in de kerk van 's-Graveland, die inmiddels zo'n 180 leden telde.

Ds. O.J. Geerling (1856-1926).

Ds. Geerling *“was een blijmoedig man. De heldere klank van zijn stem, zijn blijmoedige lach typeerden den man, die toch veel leeds geleden heeft en aan wien zooveel ontvallen was in het sterven van zijne vrouw. Hij droeg zijn leed meer in het verborgene dat in het openbaar”*.

In 's-Graveland vierde hij zijn zilveren predikantsjubileum. Hij nam in veel vacante gemeenten in de omgeving de catechisaties waar. Over zijn werk in 's-Graveland is verder niet veel bekend. In elk geval nam hij op 1 oktober 1911 afscheid en vertrok naar de kerk van Heteren en Randwijk.

Ds. I. Tonkens (van 1912 tot 1916).

Op 16 juni 1912 deed de opvolger van ds. Geerling intrede in de kerk van 's-Graveland, *‘dat vriendelijke dorp bij het schoone Hilversum’*. Het was ds. I. Tonkens (1879-1935) uit Langeslag. *“Ook hier won hij al spoedig de harten, niet het minst door zijn ernstige prediking en zijn beminnelijke omgang”*.

Ds. I. Tonkens (1879-1935).

“Zijn innig medeleven in dagen van droefheid en vreugde, zijn voortdurend wijzen op Christus als de Bron van allen zegen, werd zeer gewaardeerd. Zoo werden er banden tusschen herder en gemeente gelegd, die onvergetelijk zijn”. In 's-Graveland kende men hem als *‘een voortvarend man’*. Ook over zijn werk in 's-Graveland konden we geen bijzonderheden vinden.

Ds. Tonkens nam in elk geval op 2 juli 1916 afscheid en vertrok naar de Gereformeerde Kerk te Lutjegast in de provincie Groningen.

Ds. W.H. van der Vaart Smit (van 1917 tot 1923).

Kandidaat W.H. van der Vaart Smit (1888-1985) deed op 23 december 1917 intrede in de kerk van 's-Graveland. De predikant trouwde terwijl hij daar woonde, en voegde er de naam van zijn moeder, Marie van der Vaart, aan zijn eigen naam toe. Eigenlijk heette hij namelijk naar zijn vader, Smit.

Ds. H.W. van der Vaart Smit (1888-1985).

Hij vertrok in 1923 naar de kerk van Zuid-Beijerland, reden waarom hij op 23 september dat jaar afscheid van 's-Graveland nam. Zijn werk in 's-Graveland ligt in de nevelen der duisternis gehuld, omdat we er verder weinig over weten. Wel is bekend dat hij zich in de Kerk van Zwijndrecht Groote Lindt aan de Gereformeerde Kerken onttrok. Hij bleek te sympathiseren met de Duitse bezetters en ging later over naar de Rooms-Katholieke Kerk. Hoe dan ook, de kerkenraad moest dus op zoek naar de volgende predikant.

Ds. A.G. Barkey Wolf (van 1926 tot 1929).

Deze vond men in ds. A.G. Barkey Wolf (1892-1974) uit Antwerpen. Op 30 mei 1926 deed hij intrede in de kerk te 's-Graveland. Hij heette eigenlijk gewoon 'Wolf', maar voegde in 's-Graveland in 1928 'Barkey' aan zijn naam toe.

Ds. A.G. Barkey Wolf (1892-1974).

Hij was trouwens niet helemaal buiten het nieuws gebleven. Toen hij in 1926 predikant te Antwerpen was, en hij het beroep naar 's-Graveland al had aangenomen, liet hij in het dagblad 'De Rotterdammer' een verklaring opnemen, *“dat hij geweigerd had om de waarschuwendende kanselboodschap van de Generale Synode van Assen in verband met de Geelkerken-kwestie voor te lezen, en dat dit door den predikant ook niet geschiedenis zal”*.

Dr. J.G. Geelkerken werd in 1926 door de Generale Synode afgezet omdat hij in het midden liet of de bomen en 'de sprekende slang' in het paradijs 'zintuiglijk waarneembare' werkelijkheden geweest waren. De synode eiste van de predikanten een letterlijke opvatting van het paradijsverhaal. De kerkenraad van 's-Graveland moet dat geweten hebben maar zag er kennelijk verder geen bezwaar in hem op de preekstoel te hebben. Ook ds. Barkey Wolf bleef betrekkelijk kort aan deze kerk verbonden. Op 17 maart 1929 nam hij afscheid wegens zijn vertrek naar de kerk van 's-Gravenhage-Oost.

Ds. P. Boes (van 1930 tot 1946).

Ds. P. Boes (1898-1976).

Ongeveer zestien jaar lang stond de opvolger van ds. Barkey Wolf in de kerk van 's-Graveland. Het was ds. P. Boes (1898-1976) uit het Friese Beetgum. Op 5 oktober 1930 deed hij intrede. In die tijd bestond in 's-Graveland een bloeiend verenigingsleven: zowel een jongelingsvereniging, een meisjesvereniging, een mannenvereniging, maar even goed een afdeling van de Nederlandse Christen Vrouwen Bond (NCVB) en een Kiesvereniging van de door dr. A. Kuiper opgerichte ARP, de Anti-Revolutionaire Partij, later in het CDA opgegaan.

De kerkzaal was in die tijd een langgerekte ruimte met in het midden van de korte wand de preekstoel met aan weerszijden ouderlingen- en diakenbanken. Een groot bord met gotische letters, dat boven de preekstoel hing, waarschuwde: *'Wandelt Waardiglijk Het Evangelie Van Christus'*. In de kerk stond een grote kachel, die met eierkolen gestookt werd; soms had men veel last van de rook. Koster Kromkamp leverde 's winters een warme voetstoof, maar daarvoor moest je wel een dubbeltje betalen; voor de 'kleine man' dus onbereikbaar. De kerk had de beschikking over een kleine consistorie waar niet alleen de kerkenraad, maar ook de verschillende kerkelijke verenigingen bijeenkwamen.

Een nieuw orgel (1940).

Er moest zo langzamerhand een nieuw orgel komen: tot 1940 was de kerk voorzien van een tweeklaviers harmonium met zowel links als rechts daarvan zitplaatsen. Men wilde echter een pijporgel. De Meisjesvereniging nam op zich daarvoor actie te voeren. Zo werden in 's-Graveland, maar even goed in de omliggende dorpen, loten verkocht. Bovendien werd in het restaurant Wapen van Amsterdam in 's-Graveland, waar de jaarlijkse feestavond gehouden werd, elk jaar een openbare verkoping gehouden voor het orgel. Die verkopingen brachten over het algemeen rond de fl. 600 op. Het orgel kon uiteindelijk worden aangeschaft en werd op 1 januari 1940 in gebruik genomen.

Dit orgel werd in 1940 gebouwd door de fa. Steinmann & Vierdag
(foto: 'De Orgelsite.nl').

De Tweede Wereldoorlog.

In de Tweede Wereldoorlog bestond tijdens de kerkdiensten altijd het gevaar dat de Duitse bezetters de kerk onverwachts zouden overvallen, omdat misschien 'jonge mannen in de gevaarlijke leeftijd' (die verplicht waren in de oorlogsindustrie in Duitsland te werken, maar dat niet deden en dus moesten onderduiken) de dienst zouden bijwonen. Vandaar dat tijdens de oorlog aan de achterkant van de kerkzaal een raam werd aangebracht dat open kon. Koster Kromkamp hield de wacht om te zien of buiten de kerk alles veilig was.

Als er inderdaad gevaar dreigde waarschuwde hij – overeenkomstig de afspraak – de oude heer Dooyes, die achter in de kerk zat, en deze riep – of de preek bezig was of niet – 'Mannen, de Duitsers!' De jonge mannen moesten dan maken dat ze weg kwamen, vluchtten achter elkaar door het raam naar buiten en maakten zich daar uit te voeten. Ds. Boes ging dan rustig door met

zijn preek. De predikant zocht in de oorlog onderdak voor onderduikers en ook zelf verstopte hij vluchtelingen.

In de oorlog werden volgens het gedenkboek van de kerk van 's-Graveland gelukkig geen gemeenteleden het slachtoffer van de Duitse bezetting. Ook na de oorlog, toen ook vanuit 's-Graveland soldaten richting Indië gingen om daar deel te nemen aan de 'politieke acties' tegen de 'opstandelingen van Soekarno', vielen geen slachtoffers uit 's-Graveland.

De Vrijmaking (1944).

Al in de jaren '30 van de twintigste eeuw kwamen in De Gereformeerde Kerken in Nederland oude leergeschillen weer bovendrijven, onder meer over de twee bestaande visies op doop en Verbond (resp. van de vroegere Afgescheidenen en Dolerenden). De synode van 1905 had al bepaald dat beide beschouwingswijzen in de kerk toegelaten werden, maar volgens de 'bezwaarden' had de synode van 1942/1943 één van beide visies (die van de Dolerenden) toegelaten, met uitsluiting van de beschouwing van de vroegere Afgescheidenen. Daartegen protesteerden onder meer dr. K. Schilder (1890-1952) en dr. S. Greijdanus (1871-1948), beiden hoogleraar van de Theologische Hogeschool in Kampen. Zij kregen te maken met schorsing en afzetting door de synode. Op 11 augustus 1944 las dr. Schilder tijdens een landelijke bijeenkomst in Den Haag de 'Acte van Vrijmaking of Wederkeer' voor. Velen volgden zijn voorbeeld.

In 's-Graveland bleef een grote scheuring uit; "slechts drie gezinnen, waaronder een ouderling, voegden zich bij de 'vrijgemaakte' kerk".

De predikanten na de Tweede Wereldoorlog.

Na het vertrek van ds. P. Boes (1898-1976) werden achtereenvolgens de volgende predikanten in 's-Graveland in het ambt bevestigd.

Ds. J.C. Derksen (1918-2009) was van 1948 tot 1952 aan de kerk van 's-Graveland verbonden.

Ds. A. Wiersinga (1924-2023) uit Schagen was er predikant van 1953 tot 1959.

Hij werd opgevolgd door ds. H.Th. van Reenen (1929-2011), die van 1960 tot 1965 aan de kerk van 's-Graveland verbonden was.

Ds. J. ter Horst (1935-2016) kwam in 1966 vanuit het Friese Twijzel naar 's-Graveland en bleef er tot 1970.

Kandidaat J. Ridderbos (1942-2018) bezette van 1972 tot 1978 de 's-Gravelandse gereformeerde kansel, die in 1979 door ds. Th. Fossen (*1946) tot 1985 betreden werd.

In 1986 werd opnieuw een kandidaat beroepen, en wel kandidaat J.G. Offringa (*1957), die van 1986 tot 1990 aan de Gereformeerde Kerk van 's-Graveland verbonden was.

Ds. H. van de Bovenkamp (*1954) volgde hem 1991 op en was tot 1998 in gedeeltelijke dienst predikant in 's-Graveland. Hij werd in het jaar van zijn vertrek naar Almere opgevolgd door mevr. drs. C.A. Davidse (*1957), die eveneens in gedeeltelijke dienst tot 2010 aan de Gereformeerde Kerk en daarna tot 2013 aan de Protestantse Gemeente te 's-Graveland verbonden was.

Iets over het kerkelijk leven na de oorlog.

De Gereformeerde Kerk te 's-Graveland was wat kerkelijk territorium betreft een behoorlijk uitgestrekte gemeente. Niet alleen 's-Graveland behoorde daartoe, maar ook Kortenhoef en Ankeveen.

* *De periode 1948 – 1952.*

Op 30 mei 1948 deed ds. J.C. Derksen (1918-2009) uit Ten Post (Gr.) intrede in de kerk van 's-Graveland. Volgens de predikant was een van de hoogtepunten van het kerkelijk leven in het dorp de straatprediking, die 's zomers elke zaterdag gehouden werd. Op een vrachtwagen werd een luidspreker gezet om zoveel mogelijk mensen te trekken. Vaak werd op één dag op twee verschillende plaatsen een toespraak gehouden, waarbij meestal veel mensen kwamen luisteren. Het resultaat was 'volgens wereldse begrippen' niet bijzonder, maar dat was ook niet te verwachten *'in een tijd van ontkerstening en uitwendige onverschilligheid'*.

Ook het integreren met nieuwe bewoners in het dorp, afkomstig uit andere delen van het land, was soms niet makkelijk. *'Van Zwarte kousen tot ramen zonder vitrage'* noemde dominee Wiersinga het samengaan met mensen van een andere geestelijke beleving. Daarop legde de predikant zich in zijn pastorale werk dan ook toe.

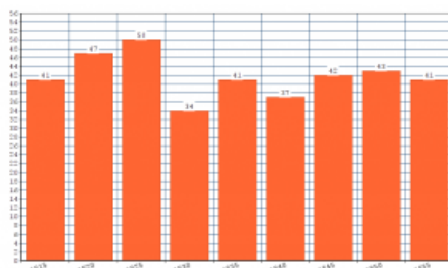
* *De periode 1953 – 1959.*

(1.) *De kerk van Ankeveen bij die van 's-Graveland gevoegd (1955).*

Het gereformeerde kerkje te Ankeveen.

De Gereformeerde Kerk te Ankeveen was in december 1894 geïnstitueerd. De kleine kerk had nooit een eigen predikant gehad, maar werd vanaf het begin tot aan 1955 'bediend' door de achtereenvolgende predikanten van 's-Graveland of die van andere gemeenten (al dan niet uit de classis). In 1955 werd de Gereformeerde Kerk te Ankeveen opgeheven en bij die van 's-Graveland gevoegd.

De ledentallen van de Gereformeerde Kerk te Ankeveen tussen 1915 en 1955 (bron: Jaarboeken GKN).

De gemeente was – met haar 41 leden – te klein geworden voor een eigen kerkelijk leven. Wel werd afgesproken dat de kerkdiensten door konden gaan in het gereformeerde kerkje in dat dorp, dat gebouwd was op de grond van de familie Holdinga.

(2.) De kerk van 's-Graveland verbouwd.

In de ambtsperiode van ds. Wiersinga werd de kerk van 's-Graveland verbouwd. 'Het koetshuis uit de Afscheidingstijd' kreeg een uitbouw opzij, waardoor er meer vergaderruimte kwam dan in de oude consistorie. De kerk werd voorzien van een nieuwe voorgevel met een heus klokkentorentje. Op de deur van de hoofdingang werden de symbolen van de vier evangelisten aangebracht (geschonken door architect Egberts).

Ds. Wiersinga (foto: '25 jaar Gereformeerde Kerk in Schagen').
De gereformeerde kerk te 's-Graveland na de verbouwing in de jaren '50.

Ook kwam er enig contact met de hervormde gemeente. "De oude, wat excentrieke hervormde predikant had eigenlijk een hekel aan gereformeerden, maar kwam ds. Wiersinga toch opzoeken, omdat hij wat vertrouwen had in de naam Wiersinga. De Wiersinga's waren voor hem open en niet al te strak-gereformeerde mensen. Daar wilde hij wel mee in zee. Zo werd onder meer de eerste Kerstnachtdienst in de hervormde kerk gehouden". De hervormde predikant voelde eigenlijk niet veel voor die nieuwigheid, maar hij reageerde: "Ik kan later moeilijk bij onze lieve Heer aankomen met het argument dat ik het evangelie niet om 12 uur 's nachts wilde verkondigen, hoewel ze me dat vroegen".

*** De periode 1960 – 1965.**

Langzamerhand werden de gezamenlijke diensten met de hervormde gemeente regelmatig gehouden: op kerkelijke feestdagen, met name met Kerst, één in de hervormde kerk in 's-Graveland, één in de hervormde kerk van Ankeveen en één in die van Kortenhoef. De evangelisatie werd zo nu en dan ook gezamenlijk gedaan. Verder was er een Bijbelkring van hervormden en gereformeerden, waar de beide predikanten van 's-Graveland aan deelnamen. Ds. Van Reenen schafte zich voor zijn reizen door de kerkelijke dreven een bromfiets aan, en kreeg van de kerkenraad nog een leren jas en een helm cadeau.

Ds. H.Th. van Reenen (1929-2011). Foto: 'Hist. Tijdschrift GKN'.

*** De periode 1966 – 1971.**

Intussen waren vlak voor de komst van ds. Ter Horst (in 1966) de kerkdiensten in het gereformeerde kerkje van Ankeveen gestopt. *“Wat een verdriet heeft er toch ook bij de Ankeveners gezeten – een al te kleine gemeenschap die te lang tegen de bierkaai gevochten had om zelfstandig te kunnen blijven”*.

Ondanks het feit dat de instroom van mensen uit andere delen van het land op geleidelijke wijze verliep, bestonden in 's-Graveland toch nog onderlinge tegenstellingen.

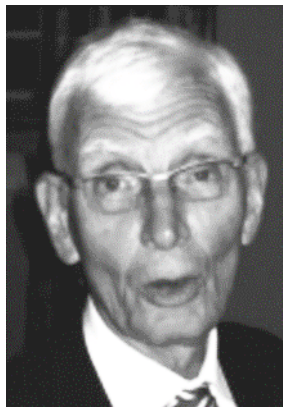

Ds. J. ter Horst (1935-2016). Foto: 'Hist. Tijdschrift GKN'.

Zo hoeft alleen maar gewezen te worden op de verschillen van inzicht die bestonden op het gebied van de 'verontrusting' over de moderne theologie, de visies op één- of tweezijdige ontwapening, avondmaalsmijding, enz. Weerstand ontmoette de opmerking in een preek dat de grote landhuizen in 's-Graveland betaald waren met de winsten uit de West-Indische kaapvaart; in feite was 's-Graveland van oorsprong een 'kolonie van Amsterdam'; mensen die woonden en werkten in Amsterdam, vestigden zich 's zomers in hun buitenhuis in 's-Graveland.

*** De periode 1972 – 1978.**

Dankzij de inzet van een hervormd predikant kwamen de gereformeerde predikant, in deze periode ds. J. Ridderbos, en zijn hervormde collega's regelmatig bijeen, een goede manier om het Samen-op-Weg proces wat makkelijker te laten verlopen. Een speciale plaats in 'het bloeiende kerkelijk leven' nam volgens deze predikant de bejaardensoos in; ieder jaar werd een bejaardentocht gemaakt. "Naast de bejaarden had ook de jeugd een eigen plaats. Ik zal nooit de eerste Kerst-Inn vergeten, die we op een Tweede Kerstdag hielden: er bleek zoveel belangstelling, dat zelfs 'n balk onder het podium in de kerkzaal het begaf." Later kwam het jeugdhonk tot stand. De door ds. Ridderbos voorgestelde naam 'Leeuwenkuip' werd tot zijn spijt afgewezen. Maar op zijn aandringen werd wel aandacht besteed aan het 135-jarig bestaan van de kerk.

Ds. J. Ridderbos (1942-2018). Foto: 'Hist. Tijdschrift GKN'.

*** De periode 1979 – 1985.**

“De jaren zestig en zeventig hebben veel in beweging gebracht. Vanzelfsprekende autoriteit werd van het voetstuk gehaald, roestvrij gewaande normen en waarden bleken aantastbaar. Voor sommigen was dat bevrijdend, voor anderen benauwend of ten minste onzeker makend. (...) Ik [ds. Fossen] herinner me een trainingsdag voor de kerkenraad, waarop we in een open gesprek ontdekten, dat vrijwel iedereen op het politieke vlak vraagtekens plaatste bij de in onze kring gebruikelijke partijkeuze. We waren niet geschokt, maar het was voor het eerst dat we voelden ook in dit opzicht allemaal in een veranderingsproces te zijn”.

Een tekening van het Interkerkelijk Vredesberaad (IKV) ten aanzien van de kruisraketten.

“Een ander voorbeeld: anders dan in veel andere gemeenten, waar dit zich afspeelde in de marge, werd de plaatselijke IKV-kern [de plaatselijke afdeling van het Interkerkelijk Vredesberaad] als het ware geboren in een (gezamenlijke) middagdienst”.

“Ondanks dat deze veranderingen voor de één uitdagend en stimulerend, maar voor de ánder vermoeiend en bedreigend waren, kon toch geconstateerd worden hoezeer er te midden van dit spanningsveld verbondenheid was. Uit een rondgang langs de gemeenteleden door de pastorale werkgroep (waarvan ook jongeren deel uitmaakten), om te horen hoe het men hen was, en of de kerkelijke gemeente iets voor hen kon betekenen en omgekeerd), kwam een 19-plusgroep voort. Ook kwamen er een gespreksgroep ouderen-jongeren en vele avonddiensten nieuwe stijl, ‘oefenplaats voor het geloofsgesprek in een veelkleurige gemeente’.”

“De al bestaande huiscatechese werd uitgebreid; de instructieavonden (ook kweekbak genoemd) waren voor de catecheten en andere geïnteresseerden een gewaardeerde plek van verdieping voor het eigen geloof”.

Het eerste Samen-op-Weg logo.

Deze periode kenmerkte zich voor wat betreft het Samen-op-Weg proces door een bloeiperiode én een neergang. “We zochten samen naar een wijze van kerk-zijn, waarin verscheidenheid aan beleving gestalte zou krijgen in een SOW-gemeente. Maar we maakten van nabij mee hoe in

hervormd Kortenhoef die verscheidenheid leidde tot een breuk”, die later uitliep op “de vorming van een oecumenische streekgemeente en een buitengewone wijkgemeente”.

In 1980 telde de Gereformeerde Kerk van ‘s-Graveland 609 lidmaten, het hoogste aantal in de geschiedenis van de kerk.

Allerlei nieuwe zaken kwamen (opnieuw) aan de orde, zoals onder meer de ‘Kinderen aan het Avondmaal’, door met de gemeente te spreken over de daarop betrekking hebbende “ontwikkelingen in ‘s-Graveland en de situaties elders te verduidelijken, en om de mensen te vertellen hoe mooi en goed het is om samen met onze kinderen het Avondmaal te vieren” (in 1982 werd daartoe door de kerkenraad na uitvoerige voorbereiding unaniem besloten). Ook het SOW proces kwam natuurlijk geregeld ter sprake. In het najaar van 1981 kwam het nog niet tot een standpuntbepaling over de doelstellingen van een federatieve samenwerking met de hervormde gemeente.

Verder kwam de bewapeningswedloop nog steeds ter sprake. Net als elders in het land was men ook in ‘s-Graveland zeer verdeeld tussen bijvoorbeeld de actieve IKV-kern en veel andersdenkenden, zoals ouderen die de Tweede Wereldoorlog bewust meemaakten en ervan overtuigd waren dat een forse bewapening eventuele vijanden op verre afstanden zou houden.

Ook de vraag of politiek op de kansel hoorde, speelde in de gemeente; het wel of niet verstrekken van Vredeskranten en zo ja, welke dan? “Voor sommigen leidt dat in de gemeente tot afstand nemen van prediking en synodale standpunten”. Maar er waren ook andere onderwerpen, zoals de inhoud van de erediensten en de liturgie, of zoals die vraag tijdens een gemeentezondag: “Gesteld dat we vier personen extra in onze gemeente konden inzetten, welke prioriteiten hebt u dan?” Het onderwerp ‘zorg voor elkaar’ scoorde het hoogst, gevolgd door ‘een cantorij’ en op de derde en vierde plaats ‘catechese voor ouderen’ en ‘gesprekken over vraagstukken van oorlog en vrede’.

**** De periode 1985 – 1989.***

Intussen was de kerk van ‘s-Graveland toe aan ‘op adem komen’. “De gemeente had een roerige tijd doorgemaakt. De veelvormigheid had op vele terreinen haar sporen achtergelaten. De kerkverlating die landelijk gezien al een poosjes aan de gang was, liet ook bij ons vele lege plekken zien”. Soms hadden de verschillen in geloofsbeleving en de houding van de kerk naar de maatschappij zowel in de kerkenraad als in de gemeente geleid tot uit elkaar groeien.

Na enige tijd kwamen er toch weer nieuwe initiatieven. Zoals gezegd kwam het jeugdhonk, na enkele jaren stilgelegen te hebben, weer tot leven. Er kwam een liturgiegroep, wat onder meer tot gevolg had dat een zanggroepje werd opgericht om de gemeentezang te begeleiden. Er kwam een nieuwe ZWO-groep (die zich bezighield met Zending, Werelddiaconaat en Ontwikkelingssamenwerking) en ondertussen werd nagedacht over een andere inrichting van de kerkzaal, die er ook kwam.

En verder...

In de 90-er jaren werden nieuwe initiatieven ontplooid: er kwam een cantorij (denk aan een van de wensen tijdens een gemeentevergadering enkele jaren eerder), er ontstond een goede relatie met de Rooms-Katholieke parochie en er was ruimte voor verschillende geloofsopvattingen. De relatie met de hervormde gemeente te Kortenhoef werd opgeschort, waar men met interne spanningen kampte. Ondertussen werd een parttime predikant benoemd, voor 75%.

Een vaste gastpredikant werd aangetrokken met wie afgesproken werd dat tien keer per jaar in 's-Graveland een dienst geleid zou worden. In 1998 kwam de eerste vrouwelijke predikant, ds. Lia Davidse.

Het tegenwoordige interieur van de kerk
(foto: Prot. Gem. 'De Graankorrel').

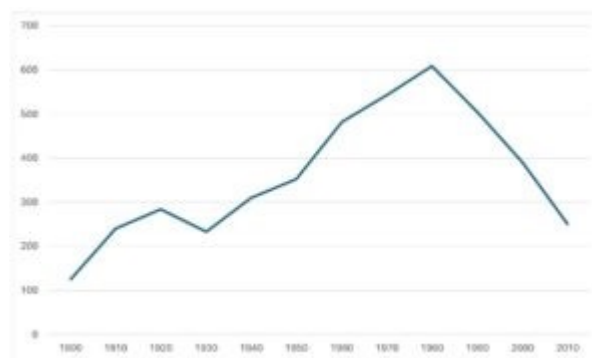
De laatste twintig jaar kromp en vergrijsde de gemeente. Men wilde ruimte geven aan een grotere variatie van kerkdiensten, zoals Open Huisdiensten, die losser van opzet waren met veel ruimte voor gesprek en ontmoeting, vooral gericht op de 25- tot 45-jarigen in de gemeente; ook wilde men meer ruimte voor jeugd- en Taizédiensten. De kindernevendiensten en de jaarlijkse dienst met de christelijke basisschool De Regenboog werden voortgezet. Het 'leren en ontmoeten' kreeg gestalte in de Vrouwencontactgroep, de catechese, de gespreksgroepen, het groot huisbezoek en het koffiedrinken na de dienst op de eerste zondag van de maand.

Op zondag 14 mei 2006 werd de naam van de toekomstige protestantse gemeente bekend gemaakt: *'De Graankorrel'*. Zoals al eerder opgemerkt kan men daarin de namen van de drie daartoe behorende dorpen terugvinden: 's-Graveland, Ankeveen en Kortenhoeve. (vgl. Johannes 12 vers 24). Het bordje 'gereformeerde kerk' verdween dus van de gevel en daarvoor kwam een nieuw in de plaats.

Op 7 februari 2010 werd de Protestantse Gemeente 'De Graankorrel' opgericht. Op dat moment fuseerden de Gereformeerde Kerk te 's-Graveland en de Hervormde Gemeente te Ankeveen. De gemeente komt bijeen in de (voormalig) gereformeerde kerk aan het Zuidereinde.

Momenteel (december 2023) wordt gesproken over samengaan van deze gemeente met de protestantse gemeente te Hilversum.

De ledentallen van De Gereformeerde Kerk te 's-Graveland.

De ledentallen van De Gereformeerde Kerk te 's-Graveland van 1900 tot 2010 (bron: Jaarboeken GKN).

Bronnen onder meer:

- *De Bazuin, Stemmen uit de Christelijke (Afgescheidene) Gereformeerde Kerk*. Kampen, div. jrg.
- J.J. Bouman, *Het turbulente leven van ds. Salomon Mozes Flesch (1812-1862)*. Berkel en Rodenrijs, 1993
- *Gemeenten en predikanten van De Gereformeerde Kerken in Nederland*. Leusden, 1992
- *Jaarboeken (ten dienste) van De Gereformeerde Kerken in Nederland*. Goes, div. jrg.
- Kramer, *Geschiedenis Protestantse Gemeente De Graankorrel*. Kortenhoef, 2014
- J. Lagerweij-Portengen e.a. (red.), *Honderdvijftig jaar Gereformeerde Kerk te 's-Graveland. 1839-1989*. 's-Graveland, g.j. [1989]
- C. Smits, *De Afscheiding van 1834, Vierde deel, provincie Utrecht*. Dordrecht, 1980

© 2023. *GereformeerdeKerken.info*